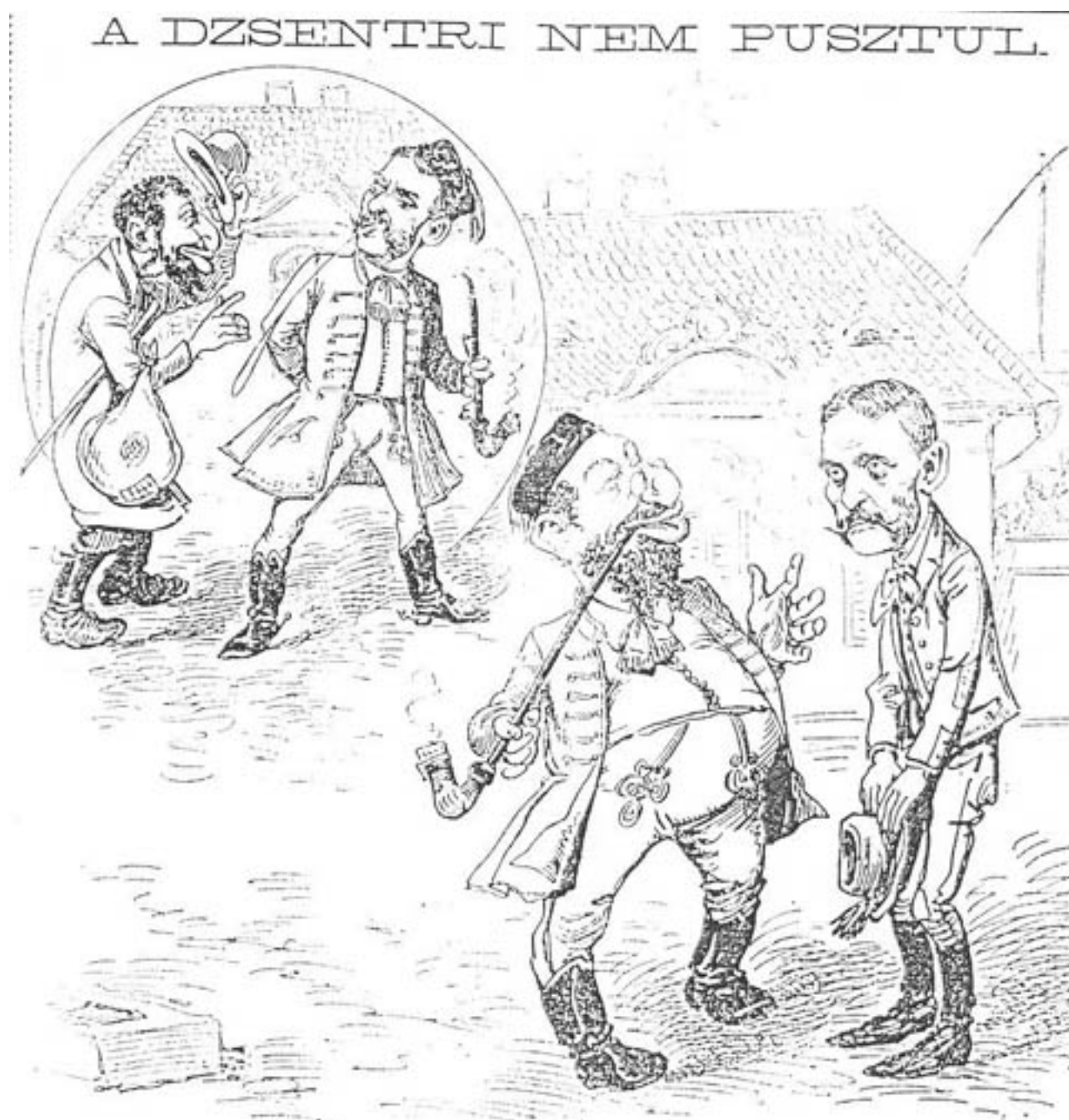

Antiszeizitizmus Magyarországón, avagy hogyan csaphat át egy ideológia erőszakba?

2011. január 09. vasárnap | Marsovszky Magdolna |

Mi is az antiszeizitizmus?

Arra a kérdésre, hogy mi az antiszemizmus, sokan gondolkodás nélkül rávágják: zsidóellenesség. Ha azonban olyan definíciókat olvasunk, miszerint az antiszemizmus „kulturális kód” (Volkov 2000), „világnézet” (Holz 2001), „evilági metafizika” (Kiss 2004) vagy „univerzálissá növelt projektív identifikáció” (Csabai–Erős 2000), akkor rögtön világossá válik, hogy itt komplex jelenségről van szó. Annak ellenére, hogy az antiszemizmus kifejezés – mint a 19. században a doktrína képviselői által tudatosan vállalt önmegjelölés – önmagában sem problémamentes, a kutatásokban az utóbbi időben konszenzus alakult ki a használatáról. E szerint azok a jelenségek, amelyeknek szellemi-strukturális dimenziójában már észlelhető az antiszemizmus, csak akkor fedhetők fel, ha az antiszemizmust nem afirmatív értelemben „zsidóellenességgént”, hanem antropológiai fogalomként értelmezzük. Mit jelent ez pontosan?

A felvilágosodás előtti antijudaizmusban a vallás volt a meghatározó tényező. Mivel a zsidók vallási hovatartozása ruházatukat és habitusukat is meghatározta, így nagyjából a felvilágosodásig ténylegesen is felismerhetőek voltak a társadalomban. A felvilágosodás eszmeiségében előretörő mélyreható szekularizáció, Herder és a nyelvtudományok jelentősége, valamint a romantika organizmuselméletéhez kapcsolódó, a népről és a népi karakterről kialakult elképzelések megteremtették a modern antiszemizmus egyik előfeltételét. Annak ellenére, hogy az antiszemizmus mint fogalom csak sokkal később jelent meg, már ekkor megkülönböztethető volt az antijudaizmustól, mégpedig az antropológia által. Nem a vallás volt többé a meghatározó, hanem a vélten eltérő népi karakter. A felvilágosodás univerzalizmusa és a ráció joga által megnyílt az út a zsidók számára is a keresztény társadalomba való integráció felé, azonban a kialakuló zsidó emancipációra és polgári egyenjogúsági törekvésekre az antijudaizmusnak az antropológia irányába történő eltolódása volt a válasz. Ez azt jelentette, hogy mivel a liberalizmus az általános emancipáció előretörésével kedvező utat biztosított a zsidók asszimilációjához, ezért ők külsőleg többé már nem vagy csak nehezebben voltak beazonosíthatók a zsidó közösséghez tartozóként.

Az antijudaizmus évszázados tradíciója nélkül nehezen lehetne elképzelni a modern antiszemizmust. A megszokott sztereotípiákat az antiszemizmus minden további nélkül átvehette, ezeket azonban többé nem a teológiával, hanem az antropológiával magyarázta (Dunk 1999).

Az antijudaizmus antiszemizmussá váló antropológiai eltolódásának volt egy további jelentősége is: azok a sztereotípiák, amelyekkel korábban egy bizonyos, identifikálható csoportot jelöltek meg, önállósodtak, s immár olyan emberekre és csoportokra is vonatkoztathatók lettek, akiknek vagy amelyeknek a zsidó valláshoz semmi közük sem volt.

A németországi antiszemizmus-kutatásban ezért ma már konszenzusos központi tétel, hogy az antiszemizmus oka sem a zsidó vallásban, sem a zsidók tényleges viselkedésében nem keresendő, s hogy az antiszemizmus semmilyen okozati összefüggésben nem áll valóságos zsidókkal, vagyis azokkal az emberekkel, akiknek konkrétan zsidó identitásuk van, s akiket szaknyelven (csúnyán) úgy is szoktak nevezni, hogy „empirikus zsidók”. Az antiszemizmus-kutatás középpontjában tehát nem az úgynevezett empirikus zsidók állnak, hanem csakis és kizárólag az antiszemita ember zsidóképe, vagyis az a fantazmagória, amelyet az antiszemita mint „zsidót” megalkot magában.

A németországi antiszemizmus-kutatásról

A németországi antiszemizmus-kutatás erősen támaszkodik a Frankfurti Iskola teóriájára, amely nagy mértékben hozzájárult az empirikus szociális kutatás módszertani változásához.

A Frankfurti Iskola 1924-től működött, a harmincas években a kutatók a német nemzeti szocializmus elől az Egyesült Államokba menekültek, majd a II. világháború utáni visszatelepedésük után a fiatal Német Szövetségi Köztársaságban különösen jó szakértőknek bizonyultak a „demokrácia betanításában”, tehát abban a kérdésben, hogy mi is a demokrácia, ugyanis az empirikus társadalomkutatás a demokrácia diszciplínájaként működött. Vannak, akik úgy tekintenek a Frankfurti Iskolára, mint Németország intellektuális bázisának megteremtőjére. Két fő kutatója Adorno és Horkheimer volt. Az ő kutatásaik eredményeként jött létre az az alaptétel, miszerint az antiszemizmussal kapcsolatos szociálpszichológiai elemzések lényege az a kép, amelyet az antiszemita a zsidóról elképzel. Ez messzemenőleg különbözik a realitástól, s független maguktól a zsidóktól. Ez a kép nem más, mint fantazma (vö. Horkheimer–Adorno 2004).

A Frankfurti Iskola remigrációja utáni első nagy kutatásból kiderült, hogy a németek többsége elhárítja magától a nemzeti szocializmushoz kapcsolódó felelősséget. Ezért kérdőívek segítségével vizsgálták a társadalom azon pszichológiai technikáit, amelyek segítségével a társadalom hárítani igyekszik magától a holokausztban elkövetett tetteiért a felelősséget, s ezzel a társadalmat önreflexióra vagyis szembenézésre készítik. E vizsgálatok módszertani alapjait Erich Fromm teremtette meg (Fromm 1993). A Frankfurti Iskola szociálpszichológiai kutatási eredményeiből ugyanakkor a többi tudományos diszciplína is profitált – és profitál a mai napig. Ugyanis annak idején a maga módján mindegyik tudomány szak hozzájárult a holokauszt előkészítéséhez. Manapság pedig még mindig, folyamatosan látszik Németországban az a fajta igyekezet, ahogyan az egyes tudományágakat azáltal demokratizálják, hogy a holokauszt előtti és alatti felelősségüket felfedik. Egy 2007-ben megtartott antiszemizmus-konferencián például az egyik előadás témája kapcsán heves vita alakult ki arról, miként járul hozzá, illetve hozzájárul-e manapság a germanisztika az antiszemizmus újraélesztéséhez, szóhasználat, irodalmi ajánlásokkal stb. (Oechsner 2007). Mindez tehát – ellentétben a gyakori magyarországi téves feltételezéssel – nem valamiféle társadalmi méretű önostorozás, hanem a demokrácia elmélyítése, szilárdítása a tudomány szintjén (is).

A Frankfurti Iskola kutatásai nagymértékben hozzájárultak ahhoz a folyamathoz, amelyet ma azzal a tökéletlen szóval jellemezünk, hogy „múltfeldolgozás”. Tökéletlen, mert befejezettként értelmez egy folyamatot; ezért inkább azt a kifejezést használják, hogy „dolgozás a múlton”, amely a folyamat befejezetlenségére utal. Nagy mértékben ez alkotja a németországi antiszemizmus-kutatás alapját, amely az antiszemizmust mint ideológiát definiálja, s melynek központjában nem a már említett úgynevezett empirikus zsidók állnak, hanem a „zsidó” mint fantazmagória. Ezt szokták „zsidók nélküli antiszemizmus”-nak nevezni. A pszichikai projekciónak ezt a folyamatát hallhattuk Pfitzner Rudolf előadásában, amikor bemutatta a Jung-tanítványát Erich Naumann gondolatmenetét.

Mi az antiszemizmus Magyarországon?

A német történész, Thomas Haury (2002:159) nyomán a magyarországi antiszemizmus esetében „strukturális antiszemizmusról” is beszélhetünk, ami azt jelenti, hogy antiszemita gondolkodási struktúrákról van szó, amelyeknek nem az a lényege, hogy ki a zsidó, és ki nem az, hanem hogy milyen konkrét csoportokat tekint a többségi társadalom ellenségének. Ugyanezek a struktúrák alkalmazhatók más, „rendszeren” vagy „normán” kívülinek tekintett csoportokkal, például a romákkal vagy homoszexuálisokkal szemben is (vö. Karády 2000: 345).

Éppen ezért Magyarországon sem mindig zsidók ellen – sőt kevésbé ellenük – irányul az antiszemizmus, inkább mindazok ellen, akik a „haza” és a „vérrel áztatott szülőföld” mítoszával (Blut- und Bodenmythos) ellentétben határozzák meg magukat, vagyis akikről e mítosz szószólói azt feltételezik, hogy nem eléggé elkötelezettek a Blut- und Bodenmythos iránt.

Mielőtt erre bővebben kitérnénk, ésszerű felsorolni, milyen pontok szerint osztályozza a neves berlini antiszemizmus-kutató, Wolfgang Benz 2004-ben megjelent könyvében az antiszemizmust. Szerinte az antijudaizmus-antiszemizmus problémakörben négy különböző megjelenési formát lehet megkülönböztetni: (1) a keresztény antijudaizmust, (2) az áltudományos antropológiai és biológisztikus érvrendszer segítségével felépített rasszista antiszemizmust, amely a 19. században keletkezett és a holokausztban végződött, (3) a másodlagos, holokauszt utáni antiszemizmust, amely az újabb generációk nevében mindenféle bűnösség, illetve bűntudat visszautasításából táplálkozik, és melyet az úgynevezett tettes-áldozati viszony relációjának a megfordítása motivál, valamint (4) az anticionista antiszemizmust, amely elsősorban a posztkommunista országokra volt jellemző az államszocializmus ideje alatt (Benz 2004: 19kk.). Az utolsó pontot (Thomas Haury meghatározása nyomán) „baloldali antiszemizmus”-nak is szokták nevezni, mely antiimperialista és antikapitalista, s a fasizmust – Dimitrov után – a „fináncióke legreakciósabb, legsovinisztább, legimperialistább elemeinek nyílt terrorista diktatúrája”-ként definiálja. Ezzel kiemeli a fasizmust az általános érvényű kulturális problémakörből, és keletkezését monopolkapitalista hatalmi harccá redukálja.

Végül az előbb említett pontokhoz ötödikként hozzá lehet még fűzni a „zsidó mint a harmadik” teóriáját (Holz 2005: 30kk.): ez azt jelenti, hogy a „zsidó”, vagyis a „kollektív zsidó” – mint harmadik – ott van minden ellentét mögött, és akarattal szítja őket, hogy ő jöjjön ki közülük győztesként. A világot bábként, a háttérből irányítja, minden vita, ellentét mögött őt kell keresni. A „zsidó mint a harmadik” teóriáját „antiszemita hídként” is lehet jellemezni, ami azt jelenti, hogy eredetileg ellenséges csoportok az antiszemizmusban találják meg közös identitásukat, és fognak össze: a közös ellenség, a „harmadik” legyőzése érdekében félreteszik saját ellentéteiket. A metafizikai ellenséggé felmagasztosított „zsidó” ugyanis lehetővé teszi, hogy egymással konkuráló, ellentétes politikai beállítottságú körök, gazdagok, szegények stb. összefogjanak. Az antiszemizmus olyan identitásképző ideológia, amely országokon belül, de nemcsak ott, hanem rajtuk kívül, sőt egész régiókon átívelve is képes különböző erők összefogására s az egység megteremtésére. Ezért épülhetnek ki manapság egyre intenzívebben a kapcsolatok az európai antiszemiták és az általuk ideológiailag tulajdonképpen alacsonyabb rendűnek tekintett iszlám országok antiszemitái között. Ezért hívta volna meg Vona Gábor Ahmadinezsád iráni elnököt, hogy figyelné meg a parlamenti választásokat, ezért hord Morvai Krisztina némelykor palesztin sálát, ezért látjuk az Echo TV-ben rendszeresen a magyarországi palesztin kisebbség képviselőjét, s ezért hívják HAMASZ-nak az ifj. Hegedűs

Lóránt vezette Hazafias Magyarok Szövetségét.

Az antiszemizmus megjelenési formáinak felsorolt pontjai közül Magyarországon mindegyik virulens, sőt hatványozzák is egymást; ezért figyelhető meg, hogy az antiszemizmus egyre erősödik, s az előrejelzések szerint nagy a veszélye, hogy erőszakhullámba fordul át.

Kik a vélhető erőszak célpontjai, és mi az antiszemizmus fő hajtóereje?

A németországi antiszemizmus-kutatásra jellemző, hogy nem zárkózik elefántcsonttoronyba, hanem igyekszik kutatási eredményeit átültetni a mindennapokba, tehát pragmatizálni. Az antiszemizmus-kutatás az erőszak kutatás alapját is képezi, amelyben arra kérdeznek rá az antiszemizmus-teória segítségével, hogy melyek is azok a célcsoportok, amelyek ellen az erőszak irányul, illetve irányulni fog. Joggal merül fel a kérdés, hogyan lehet meghatározni a támadások célcsoportjait, ha egyszer – mint említettem – az antiszemizmus az antiszemiták képzeletének a szüleménye, s a kirekesztés kevésbé a konkrét, vagyis empirikus zsidók ellen irányul, mint inkább a népnemzet ellenségei ellen.

Hogy a nemsokára felsorolandó példákat jobban meg lehessen érteni, be kell vezetni még egy kategóriát, illetve visszatérni az előbb említett „vérrel áztatott szülőföld” mítoszára, amely nem más, mint etnonacionalista, vagyis magyarul „népnemzeti”, „népi”, németül „völkisch” gondolkodás, illetve nemzetkonceptió. Klaus Holz kutatásai szerint a modern antiszemizmus olyan ideológia, amely az etnonacionalizmus nélkül nem is érthető meg igazán. Ott, ahol az etnonacionalizmus bizonyos szociális csoportoknak, amelyek – joggal vagy alaptalanul – bizonytalanságot éreznek, belső tartást biztosít, és pseudo-vallásos funkciót tölt be. Az erős és homogén nemzet eszméje biztonságot és előrehaladást ígér, kedvező táptalajra talál benne az antiszemizmus, és olyan formában jelenik meg, mintha antagonistái a vélt „nemzeti egység”-et veszélyeztetnék. Ezek az érvelési minták nemcsak Németországban jelentek meg a II. világháború előtt, hanem Európában Auschwitz után is visszatérnek. Általános vonásuk, hogy az egyik oldalon a „nemzet” antagonistái (a zsidó ellenségkép) mint tettesek, a másik oldalon a „nemzet” mint „áldozat” jelenik meg, aminek következtében tehát a „nemzet” saját legitim önvédelmét hangsúlyozza.

Olyan államokban, amelyek társadalmi átalakulásokon, illetve valamilyen krízisen mennek keresztül, általában megindul egy önetnizálási folyamat, amelynek hangadói szerint a nemzet összetartozása származáson, vér szerinti kötődésén alapul. Ennek automatizmusához tartozik, hogy a „nemzeti identitás” egyre „magasabb szintet” ér el, tehát az „etnikai nemzet”, vagyis az etnikai értelemben felfogott nemzet lassanként felmagasztosítja és felsőbbrendűnek ítéli meg magát (kulturális felsőbbrendűség). Az etnizálás azért is veszélyes, mert idővel faji elképzeléshez vezet. Az etnikai alapú konstrukciók a faji alapú konstrukciók részeként foghatók fel. Mindez megfigyelhető Magyarországon is, több fórumon észlelhető, hogy a régebbi „etnikai nemzet” elképzelést, vagyis a „magyarság mint etnikum” felfogást lassan felváltja a „magyarság mint faj” felfogás.

Erre utal például a Pörzse Sándor 2009. november végéig sugárzott műsorában (Echo TV) rendszeresen visszatérő idézet: „E száz maszlagtól részegült világban bennem, hitvallóan egy

érzés sajog: Magyar vagyok, a fajomat imádom, és nem leszek más, inkább meghalok”. Pörzse Sajó Sándor Magyar ének című verséből idéz, mely ugyan 1919-ben született, de mai idézésével aktualizálta, s beillesztette a műsor kontextusába.

Az antiszemizmus tehát a többségi etnonacionalista társadalomhoz, vagyis a többségi magyar társadalom etnonacionalista részéhez kötődik, számukra az etnonacionalizmus a belső tartás és identitás szilárdításához ad segítséget.

Mint az etnikai gondolkodási struktúrák kiváló specialistája, a göttingeni antiszemizmus-kutató, Samuel Salzborn (2005) kimutatta, hogy a völkisch-népnemzeti gondolkodásban a kultúra nem individuális identitásfolyamatot, hanem kritikátlanul átvett kulturális örökséget jelent (például kulturális, vallási szokások, tradíciók, himnuszok, emlékművek, kultikus cselekedetek vagy tiszteletet adó ceremóniák ápolását), tehát statikus szisztéma-rendszert, melyben az egyes népnemzeti csoportok cselekedetei, aktivitásai és ezek „organikusan” kifejlődött „szellemi öröksége” nyilvánul meg. Ez a gondolkodásmód feltételezi, hogy a különböző kultúrák egymás mellett mint zárt, körülhatárolható, etnikailag homogén szigetek helyezkednek el. Ragaszkodik a nemzeti különbségekhez, és saját kultúrája alatt önnön népnemzeti sajátosságait érti. A folklorizmusban pótkultúrát gyárt, mert a paraszti világban véli felfedezni az „autenticitást”, a „természetességet”, az „eredetit” és a „tisztaságot”.

Miközben azonban népnemzetének sajátosságait hangsúlyozza, másoktól (szükségszerűen) el kell határolódnia, ezért a szegregációt segíti elő, s megosztja a társadalmat. A saját kultúráját mindig magasabbrendűnek ítéli meg (ez a már említett kulturális felsőbbrendűség), ezért a többi kultúrát – mint „idegenszerű beszivárgást” – elutasítja. Ahhoz, hogy a saját népnemzetének vélten „tisztá” és „egységesen körülhatárolható” (zárt) kultúráját megtarthassa, minden érdekellentétet igyekszik elhárítani magától. Ezért állnak a kisebbségek vagy a vélten „mások” állandó homogenizálási nyomás alatt.

Zárt kultúra alatt a társadalom etnikai, völkisch-népnemzeti bezáródását értjük, amely tehát azt feltételezi, hogy létezik „tisztá” és „egységesen körülhatárolható” kultúra. Az a feltételezés, illetve az arra való törekvés, hogy a különböző kultúrák egymás mellett mint zárt, körülhatárolható, etnikailag homogén szigetek helyezkedjenek el, a zárt kultúrák egymásmellettségére való törekvést jelenti. Ezt etnopluralizmusnak nevezzük, amit úgy kell elképzelni, mint egymás mellett elhelyezkedő gömböket. Ezek automatizmusához tartozik, hogy egy idő után egymáshoz ütköznek, tehát az etnopluralizmusra való törekvés automatikusan összeütközéshez, illetve erőszakhoz vezet. Ez az „összeütközés” figyelhető meg Szlovákia és Magyarország között: két zárt kultúra törekszik a saját „tisztaságának” megőrzésére.

Az etnonacionalizmus, a völkisch-népnemzeti gondolkodás, illetve a népi nemzet megvalósítására irányuló törekvés az országon belül is automatikusan összeütközéshez, konfliktusokhoz és végső esetben erőszakhoz vezet, mivel mindig vannak érdekellentétek egy társadalomban. Ezért vélik úgy a völkisch-népnemzeti gondolkodók, hogy védekezniük kell, s ezért jön létre ennyi védegyelet, önvédelmi egyesület vagy önvédő sereg, amelyek óriási erőket összpontosítanak „civil” munkájukra. E „nemzetmentő” (kultúra- és magyarságféltő) gondolkodásmód automatizmusához tartozik, hogy egy idő után átfordul erőszakba, s a saját, belső logikájának a végpontját az etnikai tisztogatás jelenti, amelyben a vélten homogén

kultúrát akarja megtisztítani az „idegen elemektől”.

A mai magyarországi nemzetvédő csoportok mindegyike a morális értékvákuum, a posztmodern tetszőlegesség ellen és egyfajta nemzeti újjászületésért küzd, és cselekedeteit morális forradalomként fogja fel. A magyarságot akarják megmenteni, szükség esetén erőszakkal.

Az etnonacionalista (völkisch-népnemzeti) nemzetkonceptió nem demokratikus, ugyanis a nép alatt olyan organikus közösséget feltételez, amely közös származáson alapul, és amelyet a többi, természetesnek vélt közösségtől kulturális és szellemi, leggyakrabban nyelvi sajátosságok, valamint egy megfelelő közösségi tudat különböztet meg. Az etnonacionalista közösség olyan csoport, melynek kohéziós ereje morális tradíciókon nyugszik, és melyben a csoportidentitás határozza meg az egyén identitását. Ez a modell antagonisztikus ellentéte az ún. „társadalom”-felfogásnak. A nép mint „társadalom” koncepciója az egyenrangú individuumok egymásmellettiségét hangsúlyozza, amely szerint a társadalmat a szociális érintkezések hálózata kapcsolja össze.

Az etnonacionalista, vagyis völkisch-népnemzeti gondolkodás tehát homogenitásra, kulturális hegemoniára törekszik, s ezáltal automatizálja a kirekesztést. Ez azonban nemcsak az antiszemizmusban nyilvánul meg, hanem az anticiganizmusban és a homofóbiában is; az antiszemizmus nem jár egyedül, és a romagyilkosságok is erre a legitimnek hitt, nemzeti önvédelmi stratégiára vezethetők vissza, amelynek ideája: a nemzet „megtisztulási folyamata” a „szennyes” elemektől. Mivel a népnemzeti gondolkodás a népiség tisztaságát idealizálja és a „tisza népi magot”, az „ősnépiséget”, az „ősvallást” keresi, azért ezen az úton minden idegenként megélt elemet „szennyezetséggként” fog fel, amelytől meg akarja tisztítani a társadalmat.

Az antiszemizmus, az anticiganizmus és a homofóbia oka, gyökere azonos. Különbség legfeljebb annak alapján tehető köztük, hogy milyenek az egyes ellenségkép-konstrukciók, amelyeket az etnonacionalizmus hegemoniális struktúrái „gyártanak”, és hogy végső soron kik, mely csoportok válnak a támadások konkrét célpontjaivá.

Fontos tehát még egyszer kiemelni, hogy az antiszemizmusban a nemzet, illetve népnemzet rendszeresen saját önvédelmét hangsúlyozza, amelyhez egy idő után az ellenséget sem kell megnevezni, mert az adott kulturális kontextusban mindenki számára világos, mit jelent a legitimnek vélt önvédelem.

Ennek a legitimnek vélt önvédelemnek az egyik jelképe az árpádsávos zászló, amelyet a 2006-os ostrom alkalmával lobogtattak a „felszabadító forradalmárok” a MTV-székház balkonján. Hogy ennek a támadásnak egyértelműen antiszemita konnotációja volt, bizonyítják azok a szövegek, amelyeket az interneten lehet felfedezni, és amelyek arról tanúskodnak, hogy a „hazafiaknak” azért volt kötelességük a televízió és a szovjet emlékmű elleni akcióban részt venni, hogy a „gój egységet” szimbolizálják. Az árpádsávos zászló itt szimbolikusan azt üzeni, hogy a MTV-székház „népnemzetileg felszabadított terület” (németül: national befreite Zone, ami azonban egyben „zsidótlanított terület”-et is jelent). A szövegekben szintén felfedezhető az idézet, miszerint: „A Magyar Televízió a globalizációs nemzetpusztító erők főhadiszállása”, és

nem véletlen, hogy a tömeg, amely „1956-ban az akkori kornak megfelelően a fő hazugsággár, a rádió ellen vonult, 2006-ban a magyar televíziót” támadta meg.

Egyaránt jó példát szolgáltatnak a keresztény antijudaizmusra, az áltudományos antropológiai és biológiztikus érvrendszer segítségével felépített rasszista antiszemizmusra és az anticionista antiszemizmusra is azok a beszédek, melyek 2007. október 22-én a Szabadság téri Hazatérés-templom előtt hangzottak el: „A baloldali ideológia gondolatait a zsidóság termette meg. [...] A baloldali internacionális ideológia a szétszórt zsidóság természetes, organikus nacionalizmusa irtózatossá imperializmusának legfőbb szellemi eszköze...” – mondta egy fiatal színész Szabó Dezső 1935-ben írt szövegét idézve és aktualizálva.

Az utóbbi években minden hasonló demonstrációnál megfigyelhető volt, hogy a tömeg az antijudaista, anticionista gondolkodást összekapcsolja az előző kormánnyal, és a „Gyurcsány, takarodj!” szlogent skandálja. Gyurcsány évek óta az „ügyeletes zsidó” szerepét tölti be, ennek megfelelően gyakran zsidóként jelenik meg szélsőjobb honlapokon. Az a tény, hogy gyakran Hitlerként is ábrázolják, az antiszemita logika szerint úgy lehetséges, hogy az anticionizmuson keresztül – amely Izraelt teszi felelőssé a „palesztin holokausztért” – a fasiszmussal azonosítják. Az olyan kifejezések, mint a „palesztinokon végrehajtott holokauszt”, vagy a „palesztinok genocídiuma” – ezt tükrözik. Ez a gondolkodás tehát lehetővé teszi a „zsidók” azonosítását a fasisztákkal, s ebből származhatnak olyan megjelölések, amelyekben a kormányt fasiszta kormánynak nevezik, vagy amelyek az egészségügyi reformkísérletet a „magyarság genocídiuma”-ként emlegették. Hasonló konnotációjú, ha a Gyurcsány- és a Bajnai-kormány tagjait a Hitlerjugend mintájára Káderjugendnek nevezik, s ezzel implicit módon szintén párhuzamot vonnak e kormányok és Hitler között.

Az antiszemizmus „kollektív zsidó” ellenségképe olyan sztereotípiákban jelenik meg, mint például a („zsidó”) liberalizmus, a („zsidó”) bolsevik kommunizmus, a („zsidó”) kapitalizmus, a („zsidó”) szociáldemokrácia, a („zsidó”) liberálbolsevik média, a („zsidó”) urbánus életvitel vagy a („zsidó”) bűnös, dekadens, liberális nagyváros, a („zsidó”) hedonista Nyugat-Európa, a („zsidó”) kizsákmányoló bankrendszer stb. Olyan személyek vagy intézmények, akik vagy amelyek ezeknek (és hasonló) sztereotípiáknak megfelelnek, a mai magyar társadalom projekciós célpontjaiként konkrét támadásoknak vannak kitéve. Ezért különösen veszélyeztetett a liberális intellektuális réteg, a szociálliberális politikusok, a balliberális újságírók és a balliberális médiák. Felettébb nagy szerepet játszik Magyarországon a „zsidó bolsevizmus” mítosza, ezért hangsúlyozzák a „nemzeti oldalon”, hogy a szocialista párt a „bolsevik kommunisták” utódpartja.

Mivel a népnemzeti gondolkodásnak megfelelően minden, ami nem népnemzeti, az zsidó, ezért lehet maga a demokratikusan választott kormány, sőt az Európai Unió is antiszemita sztereotípia. A mai magyarországi antiszemizmusban gyakran zsidónak számít a liberalizmus, a bolsevista kommunizmus (itt a „zsidó kommunizmus” mítosza mint antiszemita sztereotípia jelenik meg), a „zsidó kapitalizmus”, de a globalizmus és a globalizáció is „tervszerűen végrehajtott nemzet-megsemmisítéssel” azonos, amely tradíciókat, értékeket semmisítene meg. Maga a globalizmus is gyakran antiszemita kód: „A globalizmus a cionizmus fedőneve” olvashattuk egy szélsőjobb honlapon. Sokan azt feltételezik, hogy a szociálliberális kormányt is idegen kezek irányították, tehát idegen uralom alatt állt. Ha Bogár László közgazdász mint a

„globális tőkestruktúrák legjobb hazai képviselőiről” beszél a volt kormányról, akkor az „elzsidósított kormány”, illetve a „Zionist Occupied Government” (ZOG) antiszemita sztereotípiájára játszik rá. Ugyanerre példa, ha egy politikus a parlamentet a Kossuth téri zsinagógának nevezi, amelyet ki kellene füstölni.

Nagyon elterjedt Magyarországon (és a többi volt szocialista országban) a másodlagos, holokauszt utáni antiszemizmus, amely az újabb generációk nevében mindenféle bűnösség, illetve bűntudat visszautasításából táplálkozik, és amelyet az úgynevezett tettes-áldozati viszony relációjának a megfordítása motivál. A tettes-áldozat reláció megfordítása az antiszemita logika tipikus jelensége. E szerint a nemzet protagonistái, az úgynevezett „hős patrióták” végső soron a „zsidó tettesek” áldozatai, ezért az „áldozatok” önvédelme jogos és szükséges.

Erőszakra utaló jelek

A társadalom radikalizálódása az utóbbi években egyre fokozódik. Az antiszemizmus erőszakba történő átfordulása vagy az arra való utalás arra hivatott, hogy a „nemzettestet” megszabadítsa a „kártevőktől”. Itt megjelenik egyrészt a nemzetfogalom biologizálása, amely az „organikus nemzet” konstrukciójára vezethető vissza (Herder 1772, Fichte évszám nélkül). Ebből a koncepcióból fejlődött ki idővel a nemzet és az emberi test közötti párhuzamvonás (például ha azt mondják, „csonka Magyarország olyan, mint egy emberi test, amelynek levágták kezét, lábát”). A nemzetfogalom biologizálásának következménye egyrészt a „nemzet” fajként való értelmezése, másrészt a „dehumanizálás” jelensége is, amely szintén jellemző az antiszemizmusra, s amelyben egy embert vagy egy embertípust féregként, kártevőként, élősködőként emlegetnek (ilyen például a „csótány-Gyurcsány” kifejezés, a kormány kártevőként való ábrázolása, vagy ha az Echo TV-ben rendszeresen kiirtandó patkányokkal egy gondolatmenetben hozzák szóba Kertész Imrét, Esterházy Pétert, Spiró Györgyöt vagy a már elhunyt Eörsi Istvánt). Az állatmetafora az antiszemita agitáció gyakori eszköze, és – az erőszakutalás szerint – a közvetlen erőszak előkészítését célozza a kivetítéssel. Hasonlóan a közelgő erőszakra utal, ha azt halljuk, hogy a „kártékony kormányt el kell pusztítani” (Bíró Ildikó, a Polgári körök vezetője mondta ezt egy tüntetésen, vö. erőszakutalás).

A nemzet szakralizálása és az áldozati mítosz jelensége

Az erőszakra utaló jelek közül az utolsó két pont egyike az, amit úgy nevezünk, hogy a „nemzet szakralizálása” (irodalom). Itt tulajdonképpen a nemzet veszi át isten szerepét. Ezt tükrözte Hegedűs Lóránt református püspök egyik gondolatmenete is a 2008-as gárdaavatáson, amikor arról értekezett a megjelent gárdistáknak és a közönségnek, hogyan lesz az „istenszeretetből nemzetszeretet”. Ebben a felfogásban a nemzet tulajdonképpen szakrális térré változik, melynek tisztaságát, úgymond, meg kell védeni a szennyezettségtől. Ilyen úgynevezett „nemzetoltárok” felállítását – amikor is mentálisan előrevetítik, sőt előkészítik a „nemzet megtisztítását” – egyre gyakrabban látunk Magyarországon.

Ez a konnotáció a keresztényi tradícióból ered, s ezért különösen veszélyessé teszi ezt az

ideológiát, hiszen az általa vizionált helyzetértékelés alapján előfordulhat, hogy néhányan szent kötelességüknek érezzék, hogy „vérüket” áldozzák a „nemzetért” az „identitás nélküli idegenek”, a „bolsevista kommunisták”, a „liberálisok”, a „multikulti”, a „globalizáció” stb. ellen. Ezt a mentalitást fejezik ki az úgynevezett népnemzeti ceremóniák, népnemzeti „oltárok”.

A áldozati mítosz (tehát, hogy mi vagyunk az áldozatok, leggyakrabban az idegen hatalmak áldozatai) az antiszemizmus egyik legfontosabb mozgatórugója, amely végül is az önreflexiók emlékezet hártásából táplálkozik: ez az ideológia menekül mindenféle bűntudattól, és mindenféle bűnösséget „másokra”, az „idegenekre”, illetve helyetteseiként a „zsidókra” hárít. Tipikus jelensége az áldozati mítosznak az, hogy az etnikai értelemben felfogott „magyar nép”, vagyis a „magyarság” mint szenvedő közösség jelenik meg, s ugyanakkor a „magyarság szenvedéstörténetét” párhuzamba állítják a zsidóság szenvedéstörténetével, vagyis a holokausztal. Nem ritkán fedezünk fel ikonográfiai párhuzamot is, ilyen például az úgynevezett vonatmotívum a Terror Házában, amely a Gulágra vonatkozik, de egyértelműen a holokauszt vonatmotívumát idézi. Nincs itt másról szó, mint az úgynevezett tettes-áldozati reláció megfordításáról, amelyet az antiszemizmus tipikus megjelenési formájaként tart számon az antiszemizmus-kutatás.

Az áldozati mítosszal azonban egyfajta extrém nárcizmus is együtt jár, amely állandó félreértésekhez vezet a társadalomban: a nárcisztikus ember szinte minden tárgyilagos hírt saját, megélt valóságára fordít le, s önnön áldozati szerepének megfelelő tartalommal tölt meg.

2007 óta megfigyelhető a mobilizálás, a felhívás az erőszakra az úgynevezett nemzeti médiában. 2009 elején például a következőket mondta Bogár László közgazdász a Hír TV-ben: Ennek a szituációnak „nincsen evolutív megoldása, [...] csak revolutív megoldása. [...] Azért nincs békés, demokratikus és alkotmányos megoldása ennek a helyzetnek, mert ami békének látszik, az egy ellenünk viselt háború hamis foglalat, tehát hogy valójában háborút viselnek ellenünk. [...] Ha úgy tetszik, tudatos népirtás zajlik, csak olyan eszközökkel, amelyeket nem lehet leleplezni, tehát nincs béke, hanem háborút viselnek a magyarság ellen és ezért nem lehet békés megoldás. [...] Nem lehet demokratikus, mert amit demokráciának álcáznak, az tulajdonképpen a globális hatalom gazdasági diktatúrája cinikus, gátlástalan, kollaboráns helyi oligarchiák által üzemeltetve. Ez sajnos, amit alkotmánynak hívunk, melynek ezer év óta az lenne a feladata, és a Szent Korona alkotmánya ezt meg is tudta cselekedni, hogy védje meg és gyarapítsa a magyar nemzettestet, ez az alkotmány, amely sajnos 89-ben folytonosságot vállalt a 49-es alkotmánnyal, ne legyen semmi kétségünk afelől, hogy a jakobinus, a bolsevik meg a neoliberális globálisok az ugyanannak a pusztító történelmi erőnek a különböző megnyilvánulása, tehát ilyen értelemben semmi lényegi különbség nincs az 1949-es hamis alkotmány és az 1989-es, 90-es hamis alkotmány között, és ez nemcsak hogy nem védi meg [...] és nem gyarapítja a magyar nemzettestet, hanem szélesre tárja a kifosztás kapuit” (Hír TV, 2009. jan. 16., péntek 8 óra).

Ha tehát Magyarországon a „bolsevikok mai követői” és a liberálisok, valamint a „zsidók” egymás szinonímáivá válnak, miközben a „nemzeti oldal” kommunikációjában az az érzés jelenik meg, mintha „élet-halál” harcról lenne szó, akkor ténylegesen véres harc várható, melyben az ellenségkép tisztán körvonalazható. Német tudományos kifejezéssel ezt „Nullsummenkonflikte”-nek hívják, mely magyarrá talán úgy fordítható, hogy „végső

megsemmisítésre törekvő konfliktus”, melyben előrevetíthető, hogy különlegesen agresszív és erőszakos kimenetele lesz.

Amitől Bogár László és vele hasonlóan sokan mások álmodnak, az a „nemzet újjászületése”, vagyis egy „völkisch-népnemzeti forradalom”, amely azonban nem jelent mást, mint nyílt erőszakot.

Irodalom:

1. Benz, Wolfgang (2004): Was ist Antisemitismus? C.H. Beck, München.
2. Csabai Márta–Erős Ferenc (2000), Testhatárok és énhatárok. Az identitás változó keretei. Jósöveg Műhely, Budapest.
3. Dunk, Hermann von der (1999): Antisemitismus zur Zeit der Reichsgründung. Unterschiede und Gemeinsamkeiten: ein Inventar, in: Die Konstruktion der Nation gegen die Juden, hrsg. von Peter Alter, Claus-Ekkehard Bärsch, Peter Berghoff, Wilhelm Fink, München, 65–91.
4. Fichte, Johann Gottlieb (évszám nélkül), Reden an die deutsche Nation. Hafis-Lesebücherei. Fikentscher Verlag. Leipzig.
5. Fromm, Erich (1993): Die Furscht vor der Freiheit
6. Haury, Thomas (2002): Antisemitismus von links. Kommunistische Ideologie, Nationalismus und Antizionismus in der frühen DDR, Hamburg.
7. Herder, Johann Gottfried (1772), Abhandlung über den Ursprung der Sprache, in: Sturm und Drang. Kritische Schriften (1972), válogatta Erich Loewenthal, Verlag Lambert Schneider, Heidelberg, 399–506.
8. Holz, Klaus (2001): Nationaler Antisemitismus. Wissenssoziologie einer Weltanschauung, Hamburger Edition, Hamburg.
9. Holz, Klaus (2005): Die Gegenwart des Antisemitismus. Islamische, demokratische und antizionistische Judenfeindschaft, Hamburger Edition, Hamburg (Die Figur des Dritten).
10. Horkheimer, Max–Adorno, Theodor W. (2004): Dielaktik der Aufklärung. Philosphische Fragmente, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt/ M., 177–217 (Elemente des Antisemitismus. Grenzen der Aufklärung).
11. Karády Viktor (2000): Zsidóság Európában a modern korban. Társadalomtörténeti vázlat. Új Mandátum, Budapest.

12. Kiss Endre: Antiszemizmus mint metafizika, in:

<http://www.pointernet.pds.hu/kissendre/judaisztika/20041129112051676000000660.html>
(29.11.2004).

13. Oechsner, Florian (2007): Antisemitismus und Literatur (Antiszemizmus és irodalom), előadás, Die 8. interdisziplinäre, internationale Graduiertenkonferenz "Ethik und/oder Gerechtigkeit nach der Postmoderne" wird am 23–25. November 2007 an der Friedrich-Alexander-Universität Erlangen–Nürnberg

14. Pfitzner, Rudolf (2008): Az idegen önmagunkban (Pszichoanalitikus megfontolások), in: Pannonhalmi Szemle (XVI) 1, Bencés kiadó, Pannonhalma, 86–94.

15. Salzborn, Samuel: Ethnisierung der Politik. Theorie und Geschichte der Volksgruppenpolitik in Europa. Frankfurt–New York: Campus 2005.

16. Volkov, Shulamit (2000): Antisemitismus als kultureller Code, C.H. Beck, München (eredeti cím: Jüdisches Leben und Antisemitismus, C.H. Beck, München, 1990).

Eredetileg megjelent: Hét Hárs. A csillaghegy-békásmegyeri evangélikus gyülekezet lapja, IX. Évfolyam 4. sz., 2010 karácsony, 55-62.

Marsovszky Magdolna antiszemizmuskutató,
a németországi Villigster Forschungsforum zu Nationalsozialismus,
Rassismus und Antisemitismus e. V. vezetőségi tagja